

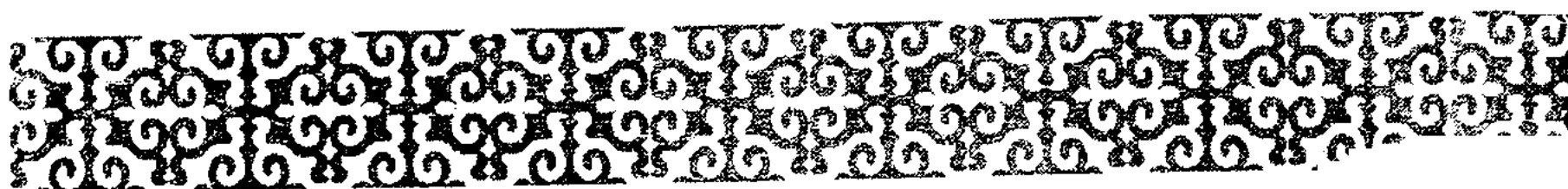
Л 2004
11160к

ІЛІЯС
ЖАНСУГІРОВ

ІЛІЯС

КӨП ТОМДЫҚ
ШЫҒАРМАЛАР
ЖИНАҒЫ

ЖАНСҮГІРОВ

7

Өлеңдер
Хаттар
Роман

Алматы
ҚАЗЫҒҰРТ
2006

ББК 84 Қаз 7
Ж 27

*Қазақстан Республикасы
Мәдениет және ақпарат министрлігінің
бағдарламасы бойынша шығарылды*

Редакция алқасы:
**Е.Д.Далбағәев, М.М.Иманғәзинов,
Т.Кәкішев, Т.М.Көпбаев**

Томды баспаға әзірлегендер:
**Е.Д.Далбағәев, Ж.Т.Жұмашева,
М.М.Иманғәзинов (жауапты шығарушы), А.Б.Кұлжабаева**

Жансүгіров І.
Ж 27 Көп томдық шығармалар жинағы. — Алматы:
«Қазығұрт» баспасы. — 2006. Жетінші том: Өлендер.
Хаттар. Роман. — 328 бет.

ISBN 9965-22-190-1

Ілияс Жансүгіровтың махаббат тақырыбын толғаған туындыларының қатарына тек өзінің сүйіктіше ғана арналған құпия өлең-хаттарын да қосуға болады. І Жансүгіров қоғамдық Қоры ұсынған мол мұрағаттық материалдар осыған дәлел. Сонымен қатар 1967 жылы «Жазушы» баспасынан «Крылья ненависти» деген атпен орыс тілінде (қазақшадан аударған Б.Жансүгіров-Ғабитов) жарық көрген «Жолдастар» трилогиясының бірінші кітабы да қазақ халқының өткен ғасырдың басындағы тұрмыс-тіршілігін көркем сөзбен кестелеген кесек дүние

Кітап көпшілік оқырманға арналған.

ББК 84 Қаз 7

Ж 4702250200
482 (05)-06

ISBN 9965-22-190-1 (Т.7)

ISBN 9965-22-022-0

© «Қазығұрт» баспасы, 2006

Орнаттым алтын сведен сұлу сарай...
Ілияс Жансүгіров

ҰЛЫ ДАЛА ПЕРЗЕНТІНІҢ ҰЛЫ МАХАББАТЫ

Қазақ поэзиясының дүлдүл жүйрігі аламан ақын Ілияс Жансүгіровтің ұлан-ғайыр мұрасының ішінен махаббат жырлары сансыз жұлдыздар аясындағы күн мен айдай жарқырап, жылу мен жарық бөліп, адам жанын нұрландырып, ерекше бір ізгілікке деген ұмтылыс, жақсылыққа деген сенім орнықтырып тұрады. Ілияс жырлары — ұлы дала перзентінің ұлы махаббаты.

Дала перзенті үшін махаббат — өмірдің мәні, жарық дүниесіндегі күдірет. Тәні де, жаны да махаббат пен мейірімнен жаралған қазақ, сол күдіреттің өзі болып ғұмыр кешкен. Махаббат оның мінез-құлқында. Инабаттылық, ізеттілік, ибалылық, кісіге құрмет, бауырмашылдық, тілектестік, қонақжайлық, тіршілік атаулыға (адам, өсімдік, жан-жануар, аспан әлемі, туған топырақ) жүрек толы мейірім болып көрініс береді. Ол қазақтың төл қасиетше, менталитеттік сапасына айналған. Халқымыздың тілінің, ділінің, рухани жан дүниесінің, салт-ғұрпының таза, сұлу, берік болатыны да содан. Ілияс поэзиясының мазмұн-мәні, рухы, тәлімі — осы.

Онда халқымыздың отбасы жар-анаға, кіндік кесіп кір-жуған жеріне, тал бойында қайнап аққан ән-күй өнеріне, өмірінен артық тұтқан тұлпарына махаббаты бар.

Дағыстан елінде Махмұд деген ақын болған. Ол өмір бойында бір ғана тақырыпты — өзінің сүйген жары Мәриямды ғана жырлап өткен екен. Ілиястың да барша ғашықтық өлеңдері бір ғана сүйгені Фатима аруға өзінің риясыз таза іңкәрлігін жеткізуге арналған. Бұл жырлардағы ақынның жеке басының махаббат мәдениетінің жоғарылығы, даралығы, адалдығы, ақтығы мен пәктігі қазақ халқының асыл да биік рухани сапасын көрсетеді.

Махаббат дейтін, бейнелеп айтқанда, ер мен әйел баласы арасындағы үшінші бір өз алдына есетін дербес мәуе. Екі жақтан ынта мен күтім бірдей әрі жеткілікті болуы шарт: сонда ғана махаббат көгеріп-гүлдеп, жемісті де берік өмір сүрмек.

Ілияс та, Фатима да осындай махаббат иелері: екеуі де — ортасына көгеріп өнген өскінді аялап қасиеттей білген, орнықтырып дамыта алған ғашықтар. Ілиястың жырлары - сол үшінші дүниенің жәдігері. Олар — ұлы махаббаттан туған ұлы шығармалар. «Біздің әдебиетіміз ұлы махаббаттарғатолы», — деген белгілі сыншы ғалым Бакыт Кәрібаеваның тұжырымы Ілияс поэзиясынан айқын көрінеді.

І.Жансүгіров 1894 жылы 1 мамырда Алматы облысы Ақсу өңірінде дүниеге келген.

Алғашқы білімді әкесі Жансүгірден алады. Содан соң біраз уақыт Жетісудағы атақты білім ордасы «Мамания» мектебінде оқиды. 1920 жылы Ташкенде мұғалімдер дайындайтын курсты бітіріп, елде мұғалім болады. 1922—1924 жылдарда ауыл мұғалімдерін жеделдетіп дайындайтын казак институтында — (Алматыда) мұғалім, директор. 1925—1928 жылдарда Мәскеудегі Журналистер институтын бітіреді. 1928—1937 жылдарда әр түрлі әдеби қызметтер атқарды. Ол Қазақстан Жазушылар одағының бірінші басшысы болды. М.Әуезов құрастырған Абайдың алғашқы академиялық жинағына алғы сөз жазу құрметі Ілияс еншісіне тиген. «Қазақстан» баспасының алғашқы директори да Ілияс еді. 1937 жылы «халық жауы» деген жаламен ұсталып, 1938 жылы атылды.

Ілияс өзінің өте қысқа шығармашылық өмірінде әдебиеттің барлық жанрларында өшпес мұра қалдырды. Оның қаламынан өлең, поэма, фельетон, әңгіме, очерк, роман, пьеса, сын мақалалар, музыка жайлы пікірлер, аудармалар, тарихи жазбалар, ауыз әдебиеті жинақтары көптеп туды. Ол — мектептерге арналған алғашқы казак әдебиеті оқулығының да авторы (1933 ж.).

Ілиястың жазғандарының әлі баспадан жарық көрмегендері көп.

Ілияс зор адамгершілікті, сабырлы, орнықты, кесек тұлға болған. Домбыраны шебер шертіп, тартымды баритон үнімен әдемі ән салған. Өмірінде ішкілік пен темекіге үйір болмаған. Оның достыққа адал, сертке берік, ойға алған максатын табанды орындап шығатын енбеккер қайтпас азаматтық бейнесі ел есінде сақталған.

Фатима Ғабитова — Қапал қаласында туып ескен татар кызы. І.Жансүгіровпен 1919-1938 жылдарда рухтасып, соның соңғы бес жылында ғана қосылып, ерлі-зайыпты бакытты тұрмыс кешкен. Ол — казак әдебиеті мен мәдениетінің үлкен жанашыры, зерттеушісі және жинақшысы болған. Мысалы, 1965 жылы жарық көрген «Үш ғасыр жырлайды» атты казак әдебиетінің үш ғасырлық бір кезеңінің көрнекті өкілдерінің шығармаларының жинағында Шал ақын өлеңдері (барлығы 13 өлең) Фатима Ғабитова жинап, өндеп, дайындаған үлгісінде берілген. Бұл өлеңдер кейін 1989 жылы «Бес ғасыр жырлайды» жинағына да Ф.Ғабитова дайындаған үлгіде енгізілген. Фатиманың мұндай қайраткерлігі оның күнделік дәптерлерінен, архивтік қордағы материалдардан, басылым көрген кітаптардан көрінеді (Ф.Ғабитова. «Алыптар тағдыры», Алматы, 1995 ж.,

142-бет; «Жан қайығын жарға ұрдым», І.Жансүгіров жайында естелік. Алматы, 1995 ж., 91-бет; Ф.Ғабитова «Өртенде өнген гүл». Өлендер, проза, естеліктер, күнделіктер, хаттар, пікірлер, ойлар, Алматы, 1998 ж., 269-б.).

Ілиястың классик акын, ерен жазушы, драматург, журналист, әдебиет зерттеушісі, фольклорист, педагог, тарихшы, композитор ретінде танылып, тарихымыздың биік тұғырына орнығуында Ф.Ғабитованың қызметі ерекше: акын 1937—1938 жылдары репрессияға ұшырағанда, оның баспа бетінде жарық көріп үлгермеген аса бай мұралары (көзі тірісінде Ілиястың көркем шығармалары жеке кітап болып басылмаған. — С.Д.) өртеп жойылуға бұйырылып, тәркіленуге түскенде, оларды жасырып, тығып сақтап, бүгінгі күнге жеткізген, сөйтіп мемлекеттік мұрағатқа табыс еткен бірден-бір жинақшы — осы ұлы жүректі қдмкоршы азамат Фатима.

Фатима да Ілияс махаббатын лайық сезіммен сүйе білген киелі жан. Фатима да өлең құрап айтуға шебер болған. Оның Ілиясқа арнаған өлеңіндегі:

Қазір жалғыз тілек менде,
Өлім сағат кеп жеткенде —
Сені көрсем, көріп-сүйсем,
Сол минутта жаным берсем! —

деген жолдар (Ф.Ғабитова. Альптар тағдыры, Алматы, 1995 ж., 15-б.). Фатиманың сүйгені Ілияспен рухани жан бірлігінде өткенін білдіреді.

Фатиманың Ілиясқа ықылас-ынтасын жоғарыда көрсетілген кітаптарда жарияланған күнделік хаттар тілімен де дәйектей аламыз.

«Ілиястың он сегіз жыл өмірі менің көз алдымда өтті. Мен оны қандай жағдайда көрсем де, тек өсу үстінде ғана көрдім. Ол маған жыл емес, ай емес, күн сайын өскендей болып көрінетін еді. Күннен-күнге білімді, күннен-күнге мәдениетті болып көрінетін еді», — деп сүйіктісін зор бағалаған (Ф.Ғабитова. Альптар тағдыры, 1995 ж., 114-б.), оған қайрат пен күш те бере алған.

Ілиясқа жазған бір хатынан мынадай жолдарды оқимыз: «Сен — асқан талантты, көркем сөздің бүкіл ел танданарлық көрікті, асыл күмбезін орната алатын алғыр акынсың. Мен сенің бұл қасиетінді көптен танығанмын. Енді мен сенің зарлы хаттарыңның (Ілиястың Фатимаға он жыл бойындағы үздіккен аңсари өлең хаттары. — С.Д.) орнына еліңнің тұтас тұлғасын көрсететін жалынды жырларыңды оқуға тілеймін. Сен әдебиет майданында күрделі, ел танданарлық табыспен көрінгенше, мен саған хат жазбаймын; сен де маған хат жазба! Майданға (әдебиет майданына, шығармашылық жұмыс майданына. — С.Д.) аттан! Көңіліңмен күрес. Жеңіп шықсаң сөйлесерміз...» (Ф.Ғабитова. Өртенде өнген гүл, Алматы, 1998 ж., 55-б.) — «...осы соңғы хаттардан соң ұзақ уақыт елінің тұтас тұлғасын көрсететін оның ұзақ поэмасы жарыққа

шыққанша, хаттар арасында үзіліс болды... «Жазба!» депсің, «Жазбайын», «Кеттім, міне, майданға!..» деген сездерінде толық тұрған еді ол...» (Сонда).

Міне, сол қайраудан кейін, сол махаббат көрігінен бүкіл қазақ поэзиясының шоқтығы «Күйші», «Құлагер» сынды т.б. дастандар туған еді. Бұл «Ер Тарғын» жырындағы ен далада белден шойырылып жатып, мүсәпір халіне торыққан Тарғынға дана Ақ Жүністің берген қайратын еске салады.

Әрине, **І.Жансүгіровтің** махаббат жырлары, **шын мәнінде**, тек өзінің сүйіктісіне ғана жеке арнаған құпия өлең хаттары екені даусыз. Ақынның:

Бұл — жүрегім жыры ғой,
Бұл — жүрегім сыры ғой,
Мұны оқыма, өтінішім:
Бұл жазылған мен үшін, —

деп жазғаны да бұған айғақ.

Дей тұрғанмен, оқырман оларды әдеби көркем шығармалар деп қабылдайды. Бүгінгі казак оқырманының мәдениеті биік: ол керкем шығарманы нақты бір емір құбылысына телу жаңсақтығынан жоғары тұр, оны өмір айнасы деп ұқпайды. Қазіргі оқырман үшін әдебиет таза өнер ғана. Автор шығармасын қайсы бір емір дерегіне, түрткісіне негіздеуі мүмкін, бірақ ол оны айнадай көшірмейді, оған өз сезімін, қиялын, сенімін, көзқарасын, ойын, әлеумет құндылықтарын, формалық сәйкестіктерін, уақытпен үндестіктерін, сұраныс-зәруліктерді т.б. көздерді қосып, әсер тудыра аларлық, сендіре аларлық деңгейге жеткізіп, көркемдеп шығарады. Осы заманғы оқырман бұны біледі және осылай ойлап, осылай түсінеді. Ол көзсіз сенімге бой алдырмайды. Көрген — рас, оқыған — ақиқат, естіген — шын дейтін көрсоқырлықтан аулақ. Сондықтан да біз Ілиястың Фатимаға арнаған жырларын да оқырманға ұсынғанда, оның әдеби туынды ретіндегі көркемдік жоғары сапасын, адами сезімнің азаматтық қуат деңгейінде берілуін, ұлттық рухани сафтығын, адамзаттық құндылықтармен үндестігін, сұлулық пен ізгілікке талпындыратын әсерін ескердік. Ілиястың жалпы адамзатқа тән махаббатты суреттеу шеберлігімен танысып, поэзияның эстетикалық керкем күдіретіне таңырқансын, қанағат тауып, қанаттансын, сезімін суарсын деген ойды ұстана отырып, қазақ поэзиясының алтын қорына қосылатын осынау қазынаны ел білсін деген мақсат қойдық.

Ілиястың Фатимаға арналған бұл жырлары бұдан бұрын жарық көрмеген. Біз оны Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік мұрағаттан Ф.Ғабитованың жеке қорынан алдық: 1012 қор, 1-тізімдеме, 60-іс, 1-54 б.б. Фатима қорындағы бұл өлеңдерді латын әрпінен қазіргі кириллица өрпіне аударып беруде осы Мұрағаттың әдебиет, өнер және

жеке қорлар бөлімінің бастығы Ғазиза Исаханова және **Қазақтың** Ұлттық ғылым академиясының ғылыми қызметкері Нағима Сағандықованың азаматтық қызмет **көрсеткеніне алғысымызды** білдіргеніміз әділ болмақ. Сондай-ақ, Ф.Ғабитованың мұраларын, І.Жансүгіровтің асыл **қазыналарын** іздестіріп, жүйелеп баспа бетінде ұсынып жүрген Жанат Ахмедиев, Мұратбек **Иманғазин**, Ғафу Қайыр-беков, Роза Мұқанова, Аманхан Әлім **сынды азаматтардың еңбектері** пайдаланылды.

Жинақтың екінші бөлімінде Ілияс **Жансүгіровтің** бұрындары да жарық көрген шығармаларының ішінен туған жерге, өнерге сүйіспеншілік сезімін ту етіп көтерген үкілі үздік өлеңдерін («Ақсуым», «Жетісу суреттері», «Әншіге») және көрнекті ақын Қалижан Бекқожин «тендесі жоқ сұлу дастан» деп атаған «Күйші», «Құлагер» дастандарын 1958 жылы ҚМКӘ баспасынан Мұхтар Әуезов, Ф.Ғабитова т. б. құрастыруымен шыққан нұсқасы бойынша ұсындық. Онда бүгінгі және келер ұрпаққа Ілиястың қанатты, кең тынысты, пырақ лирик тұлғасын сомдап даралап керсете т үсуді ниет еттік. Ақынның әлем таныған бұл маржандары түсінік жасауды қажетсінбейді. Мұндағы оқырманға ескертерлік жай: ол — II бөлімге енген шығармалар басылымның тақырыптық бағдарын негізге ала отырып, ішінара қысқартылып берілді, алайда ол шығарманың жалпы көркемдік сапасы мен пафосына, идеясы мен рухына нұқсан келтірмейді. Еліміздің тәуелсіздік туын нық ұстап, демократиялық дамуы халқымыздың рухани мұраларына нағыз перзенттік тұрғыдан бисаясатсыз азат та еркін қарауға мүмкіндік берді.

Тоныкөк, Қорқыт Ата, әл-Фараби, Йассауи, Баласағұн, Қазтуған, Бұқар, Дулат, Мұрат, Махамбет, ұлы Абай, Мүшһүр Жүсіп, Сүйінбай, Сұлтанмахмұт, Жамбыл, Ахмет, Міржақып, Жүсіпбек, Сәкен, Мағжан, Бейімбет сынды ұлылар желісіндегі Ілиястың да інжу-маржанды жыр қазынасы жанаша сарапталып, ұлттық және бүкіладамзаттық құндылықтар тоғысында зерделенуде.

Осы орайда елім деген азаматтар мемлекет қалтасына қол жайып отырмай, өз беттерінше түрлі Қоғамдық Қорлар құрып, әдебиетіміз бен мәдениетіміздің, тарихымыз бен тіліміздің дамуына қолдау көрсетіп, көптеген құнды рухани туындыларымызды қайта басып шығаруда.

Сондай Қорлардың бірі — қазақ халқының аяулы ақыны Ілияс Жансүгіров қоры. Бұл қор 1999 жылы құрылды. Қазір ол Қор «Илияс Жансүгіров — мектепте» (орыс тілінде), «І.Жансүгіров — аудармашы» атты ғылыми зерттеу, І.Жансүгіровтің өлеңдерінің орыс тіліндегі аудармасының жинағы, І.Жансүгіровтің «Жетісу» атты тарихи зерттеу, І.Жансүгіровтің, балаларға арнап жинаған өтірік өлеңдері, Мұқағали Мақатаевтың орыс тіліне аударылған өлеңдерінің жинағы т.б. кітаптарды басып шығарды.

Қолдарыңызға тиіп отырған Ілиястың «Мен — осы шынайы махаббат иесі» деп ақынның өз сөзімен аталған бұл кітапты жариялауда «Еркін-Көмек» Қоғамдық Қорының президенті, «Әйр Қазақстан» компа-

ниясының экс-президенті, қазіргі белгілі меценаттарымыздың көрнекті өкілі Еркін Жекенұлы Қалиев мырзаның өз тарапынан қаржылай қолдау көрсеткенін бүкіл қазақ әдебиетіне, адамзат мәдениетіне көрсеткен қолдауы деп бағалаймыз.

Бұл жинақтың материалдарын Ф.Ғабитованың ҚР ОММ-ның жеке қорынан алуда, оны баспаға дайындауда Ілияс Жансүгіров Қоғамдық Қорының құрылтайшысы, Ілиястың өз қызы Ильфа Ілияскызы Жансүгірова—Жандосованың ұйытқы әрі кеңесші болғаны құрмет пен ғибадат сезімін тудырады. Басылымды жалпы басқарған — Ілияс Қоғамдық Қорының Құрметті президенті, ҚР Парламентінің депутаты Жекен Қалиұлы.

Үлкен теңіздің қасиеті бір тамшысынан-ақ аңғарылатыны сияқты жинақтағы топтаманың өзінен-ақ Ілиястың лириктік күдіретіне, «поэзиямыздың Абайдан кейінгі биігі» (М.Әуезов) екеніне көз жеткізе аламыз. Ол әрбір шаңырақтың қазынасына айналатын сүйікті кітап болатынына сенеміз.

Сәбит Райысұлы ДҮЙСЕБАЕВ,
І.Жансүгіров Қоғамдық Қорының Вице-президенті

Өлеңдер Хаттар

ФАТИМАҒА

Бұл — жүрегім жыры ғой,
Бұл — жүрегім сыры ғой,
Мұны оқыма, өтінішім:
Бұл жазылған мен үшін.

Ілияс Жансүгіров

ЕРКЕТАЙ ҚОҢЫР ЖЕЛ

Еркетай қоңыр жел,
Еркеме соқсаң егерде,
Күрсінгендей сыбырла,
— Кімдікі десе, — үндеме...

Ойнақы тұнық бұлақша,
Жолықса еркем егерде,
Бетіне жастай сорғала,
— Кімдікі десе, — үндеме...

Жайдары шуақ күнікей,
Еркеме түссең егерде,
Күйдіре карап себезде,
— Кімдікі десе, — үндеме...

Қараңғы жым-жырт тоғайшық,
Қойныңа еркем кіргенде,
Бұтақпен төсін қытықта,
— Кімдікі десе, — үндеме...

Ілияс Фатимаға, 1927 жыл

ЕЛЕСКЕ

Қара көзің мөлдіреп, ~~мені~~
Қарама, жүректі өртейсің ~~мені~~
Елесіңе ішім елжіреп, ~~мені~~
Жанымды улап дерттейсің.

Асау жүрек құр тулап,
Күзетеді, тосады.
Көрінбейсің мені улап,
Елесінді елес құшады.

Сүйемін сені өңімде,
Құшамын тек түсімде.
Мендей сүйген өмірде,
Болды ма екен кісінде?

Күдіктімін осыған,
Жоқ, болған да жоқ шығар.
Мен осыдан шошынам,
Суретің елес боп шығар.

* * *

Жалғыз лампы — жолдасым:
«Көңілін күңгірт болмасын»,
Дегендей ол түр жанып.
Жаттым жалғыз жан қинап,
Мынау тұрған лампыдай,
Бір басылып, бір жанып.¹

* * *

Кейде көзім бұлдырап,
Кейде аламын кітапты,
Ұмытуға қам қылып.

Не күшу жоқ, ішу жоқ,
Махаббатың жеп қойды-ау,
Жалындап жан, қан суып.

Жатқанымда, жарқ етіп
Шыға келдің, жаным-ай.
Кеттім еріп, қан жылып.

Құшақтадың қаусырып,
Мен дәрменім таусылып,
Тиді ерніме бал жылып.

* * *

Балды гүлге жабысқан,
Арадайын алқымдап,
Қалдым сорып, бал сүйіп...

Әлде түсім? Әдде өңім?
Есептермін артынан,
Алсам егер хал жиып.

Сүйеніш деп көңіліме,
Озінді бір көруге,
Келіп едім қаңғырып.

Құмар едің ансаған,
Қатты разы мен саған...
Қалды жаным жаңғырып...

ОСЫЛАЙ ДЕСЕ ЫРЗАМЫН

«...Сор, сор, жаным, қаттырақ,
Қаны шықсын тамақтың.
Жаны шықсын қанымен.
Мынау акку төсімнің,
Мынау алма сағақтың.
Қой, ағытпа, қолыңды ал,
Түймесіне тимеші.
Қалсын бауы балақтың... .
Онандағы сүйе бер.
Арсаландап қайтесің,
Мен осыған жоқ-ақпын...
Онан дағы іше бер,
Саған ғана сақталған
Махаббаттан арақпын!...»
Десе осылай ырза-ақпын.

КӨҢІЛІМ, НЕГЕ АЛАҢСЫҢ?

Көңілім, неге алаңсың?
Айтшы маған кімің жоқ?
Өмір бай ғой, кітап көп,
Тұрақтарсың, табарсың...

Көңілім, неге алаңсың?
Ол көңілің — өзге жоқ... .
Өмір қызық, кітап көп,
Сонан ләззат аласың.

«Көңілім, неге алаңсың?
Ол алысқа кеткен жоқ,
Алдануға кітап көп...
Қызықтап жан жатарсың.

Көңілім, неге алаңсың?
Қара нешеу сағатты,
Ал қолыңа кітапты,
Бәлкім ұйықтап қаларсың.

ДЕСЕ

“ Сені күткен көп заман,
«Ал аймала, мә, төсім.
Мә, мойыным, тамағым,
Сүйемісін, не етесің?

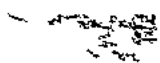
Аяңқырап аймала,
Қан шығарып кетерсің...»
Дегенге бір келсеңші,
Өйткені мен өлдім-ғой.
Апырым-ай, тас екенсің!..

Сонан бері көре алмай,
Сағынып ем тым қатты.
Сағындырып күн өтті,
Зарықтырып жыл жатты.

Сәулем, менің жанымсың,
Жанымнан сен қымбатты.
Махаббаттың ауруы,
Жүдетті де жылатты.

Жан жүректің толқыны,
Жылатты да жырлатты.
Жылау, жырлау сен үшін,
Мен үшін ол тым тәтті!

«Жаным сәулем,
Болдым әуре,
Мен тыныштық көрмедім.
У дертіңнен
Сарғайдым мен,
Құр әуремін, өлмедім.
Сен жалғанның,
Барша жанның
Жұдцызысың, нұрысың.
Сені таппай,
Таңым атпай —
Қараңғы өмір құрысын!
Неге сезім,
Неге көзің
Жандырады жүректі?..
Саған батып,
«Заң» киратып,
Білдіре алмай күн өтті.
Осы ұнай ма,
Осылай ма,
Сүю мұндай күшті ме?
Әлде жаным,
Әлде қаным
Өмір уын ішті ме?
Неге іздеймін
Бір өзіңнен
Алданышты, өмірді?..
Сені сүйдім,
Неге тудың,
Неге уладың көңілді?
Шыдамадым,
Жандым, жаздым:
— Шын сөзінді, — дедім, — айт!
Шын жүдедім,
Болдым азғын
Күте-күте сенен хат.

Сұм жалғаннан,
Жаннан, жардан
Тапқан ем.
Жанға жанған,
Жанға талған
«Бол деп қорған
Айтқан ем.
Сонды-бұрын
Іште сырым
Еш жасырын
Қалмаған,
Көңілімді,
Өмірімді —
Бар шынымды
Арнағам.

Өртеп арды,
Асау қанды,
Албырт жанды
Ноқталап,
Бекер сөз бен
Мекер **көзден**
Мен іздедім
Ақ тамақ...

Отты қанды,
Бар иманды,
Жайдым жанды
Алдыңа.
«**Сенсің!**» — дегем
Мен білмегем,
Неге іздегем,
Қаңғу ма?..

Үшан-теніз,
Кез болып күз,
Жамылып мұз
Суыған.
Үміт еткен,
Мен дәметкем
Жылы жан.
«Сағындым!» — деп,
Жалындым көп,
«Нағылдың?» — деп,
Үздігіп.
Жан суыған
Жауабыңнан
Азынаған
Бізғырық.

Сендіре алмай, —
Жылай-жылай
Неше жылдай
Жазған хат.
Ашылмай сыр,
Шашылмай нұр,
Көргенім — бір
Дипломат¹.

Көңілден сыр,
Көзден жаңбыр
Жауды тасқа
Пенде боп.
Жана, жана
Болдым шала,
Шара, шама
Менде жоқ.

¹ Дипломат — мұнда ізетпен сыпаны ғана ұзаққа сырғыту ұғымын айтады.

Шыны сүйгем,
Шыны күйгем,
Еткен емен ✘

Бақ талап.
Күймек үшін
Сүйгенім **шын**,
Болғам сені
Сактамақ.

Сүйдім, жаным,
Уға **уландым**,
Қош бол, жаным,
Қаңғырдым.
Сау бол, күнім,
Міне, айыбым —
Жан қайығын
Жарға ұрдым!

Жайдары жарық аспаным,
Жасылды бұлт — түнердің.
Жасыдым жаман **сөгілдім**,
Жабырқап шерді жібердім.

Жанымның **жарқын** жұлдызын
Сөндірген соң күйзелдім.
Жалғанда жалғыз тілегім
Кетті — кімге сүйендім.

Бұл халіме себепші
Болған құрғыф мынау хат.
Сүйгеннен не күйгеннен
Болған сынды бауыр жат.

Соққы көріп өмірден
Жасыды ма біржола?
Безіп тастай көңілден,
Қажыды ма улана?

Әлде қажып болған соң,
Айныды ма, азды ма!
Әлде шын дос болған соң,
Осы ақылын жазды ма?

Әлде көңілін еңсеріп,
Жүрек ісін жықты ма?
Сол себептен белсеніп,
Шын күреске шықты ма?

Қайтсе дағы қараңғы
Қалды маған бұл жауап.
Ер күресте, — заманғы,
Аулақ! Аулақ! — қай Аулақ?

Мен әуре едім дос іздеп,
Тауып едім шын сүйіп.
Айтып-айтпай не керек,
Тастапсың ғой бір түйіп.

Жүрегімді, сырымды,
Енді айтарға — орын жоқ...
Сен біл жалғыз мұнымды,
Қалғанымды сорлы боп.

Жазба депсің! Жазбайын,
Мүмкін бе еске алмауға?
Айтқаныңдай қош, сәулем,
Кеттім, міне, майданға.

20-желтоқсан, 1930 жыл. Мәскеу

СЕНІ

Мен шындап сүйгем жүрегімнен,
Күшейіп күндегі дерт күндегімнен.
Қарағам қабағыңа көңілің үшін,
Сыйлағам, қадіріңді біле білгем.

Мен сені сүйгендіктен жүрегімнен,
Сыйлаумен сырымды айтпай жүре білгем.
Шыдауға бұдан артық дәрменім жоқ,
Жүдедім күнде мендеп, күндегімнен.

Тым ауыр, сені маған көрмей кету,
Ол кету өмір емес —, тентірету.
Алдауға айуандық мақсат үшін,
Мен бе едім жігіттікпен сертке жету.

Осыны о басында-ақ айтқам саған,
Қолқаң сол еді, сенің берер маған.
Жаным деу — жүрегіме ортактасу,
Жалғыз-ақ бір өзіңнен ләззат алам.

* * *

Қара бір көзің жаудырап,
Қара бір шашың саудырап,
Ақ жібектен көйлегің
Ақ етінде судырап.
Іздеп сені келіп ем,
Ай сағынып, жыл жылап.

Қара көзің жарқырап,
Ақ жібек майдай жалтырап,
Алдыма алып балаша,
Иығымнан асылта,

Аш жүректі айқара аш, **ҒИМӨ**
Еркінірек отыршы,
Үлбіреп тұрған ерніннен, **АӨ**
Сүйейін сорып қалтырап. **НО** ...

Қара бір көзің күлімдей,
Қарасаң жүрек **дірілдеп,**
Жетті тасып ыстық қан.
Махаббатты **отты** жан
Шауып **аттай** дүрілдеп.
Ақ **төсінді** аймалап,
Ауызыңнан бал жалап,
Секер сорып «Гүлім» деп.

* * *

Айтқаның, беу, сәулем-ай,
Ақылың ба, аяу ма.
Аржағыңда айтатын,
Ауыр бір **сөз** таяу ма?
Аяныш па мен саған,
Мен сен үшін есалаң.
Менің сырым аян ба?
Ақыл сөзің салмағы
Мейлі тисін **шоқпардай,**
Айт, айт, жаным, аяма!
Ақылыңды аяған
Мен алайын, ал бірақ
Махаббатым алар ма?
Қой дегенге қояр ма?